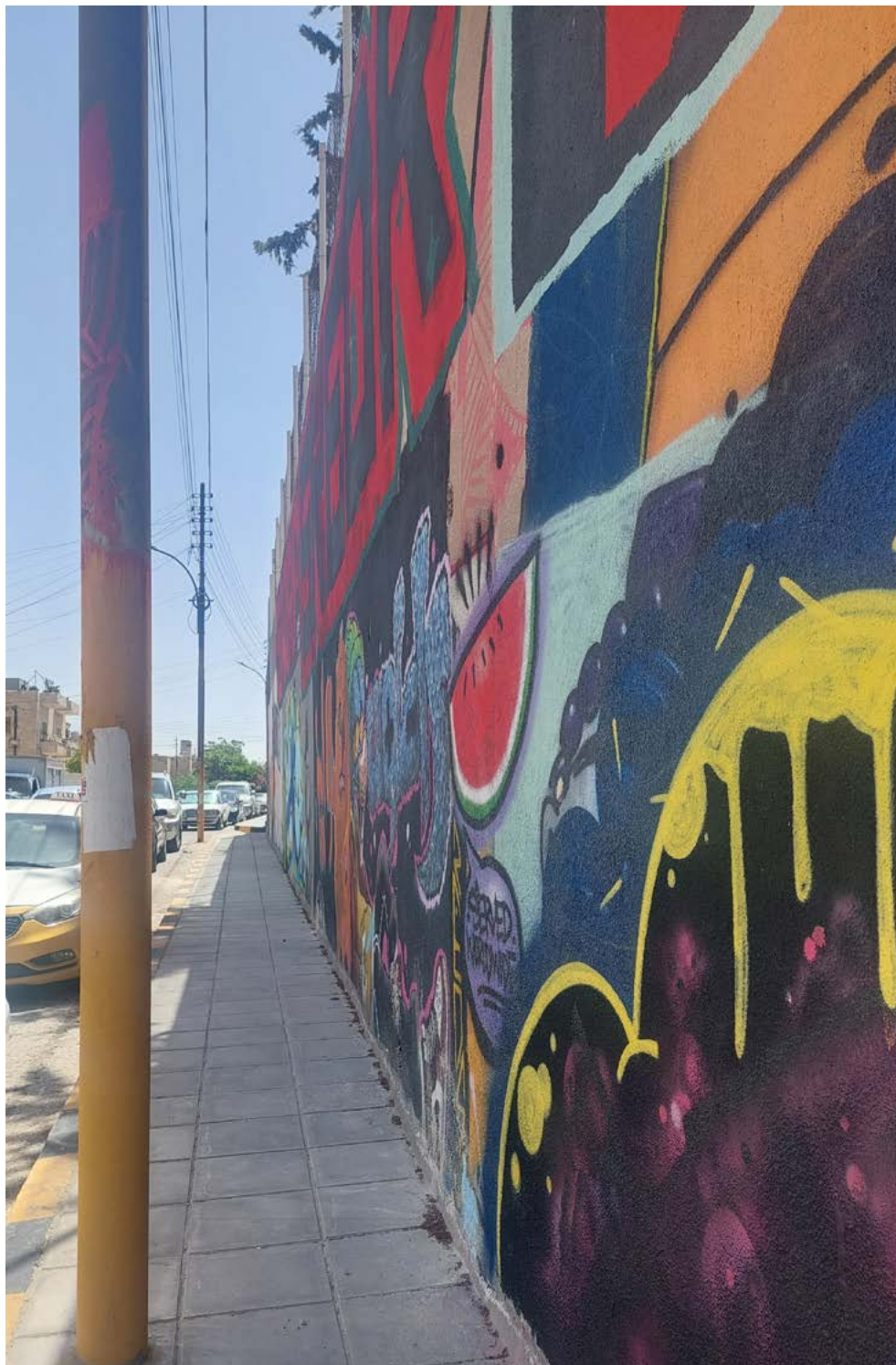

Graffiti. Foto: Forfatteren.

Tæpper og vægmalerier

Et queer-antropologisk essay

Af Marie Rask Bjerre Odgaard

I dette essay vil jeg, inspireret af næsten ti års antropologisk interesse for aktivister og kunstnere i Amman, Jordan, reflektere over, hvordan vi bedst kan beskrive og bedrive en queer antropologi. Jeg vil beskrive oplevelsen af en række værker, som er skabt af lokale kunstnere, der går kritisk til køns- og seksualitetsnormer i Jordan, men som samtidigt handler om langt mere end det. Med det vil jeg vise, hvordan antropologien kan inspireres af et queer-analytisk blik og en queer orientering i forhold til, hvordan vi forstår den virkelighed, vi er en del af, og som vi analyserer. Blandt andet vil jeg reflektere over tæppers transformative potentialer og vægmaleriers kritiske, drømmende fortællinger.

Og hvad er så en queer antropologi?

Den mest udbredte forståelse af, hvad ordet *queer* refererer til, er knyttet til ikke-normativt køn og seksualitet. Det er både tilfældet for lægpersoners forståelse af ordet queer og for hvordan ordet oftest anvendes i antropologien. Antropologen Margot Weiss beskriver i antologien *Unsettling Queer Anthropology* fra 2024, hvordan queer antropologi opstod som både en udfordring og en udvidelse af det felt, der på engelsk blev betegnet som *gay and lesbian anthropology* og kritiserede antropologiens overvejende hvide, mandlige, heteroseksuelle historie og den måde, hvorpå køn og seksualitet tidligere blev studeret. Queer antropologi opstod altså som led i både en akademisk og en mere aktivistisk bevægelse. Queer antropologi er formet af det faktum, at antropologer overordnet arbejder i mange forskellige kulturelle og sociale kontekster og derfor altid har haft særlige muligheder for at udfordre egne og andres syn på et givent samfunds dominerende kulturelle fortællinger. Antropologien har således blik for muligheder og potentialer, som endnu ikke er formulerede eller italesat, også i forhold til lokale forståelser af køn og seksualitet. Men en queer antropologi kan også forstås som

Amman. Foto: Forfatteren.

en antropologi, der overordnet ønsker at kritisere og *queere* det antropologiske blik. Derfor vil jeg ligesom Margot Weiss argumentere for, at queer antropologi ikke betegner studier af én bestemt *ting* eller *identitet*, men nærmere er en måde at *orientere* sig i verden på – og mod sig selv. Queer antropologi indebærer dermed en skærpet opmærksomhed på det, som ikke let lader sig kategorisere, indfange eller beskrive, og en skærpet opmærksomhed på mennesker, som oplever, at de ikke passer ind i dominerende identitetskategorier.

En orientering mod hverdagens potentialer

Den kendte queerteoretiker Sara Ahmed beskriver i bogen *Queer Phenomenology* fra 2006, hvordan det queer udpeger det, der kan opleves som en trussel mod etablerede normer og moralske dogmer, og samtidig indeholder et enormt potentiale for at finde anderledes måder at forholde sig kropsligt til disse etablerede normer og dogmer på. Ahmed bruger således “orienteringen” i begrebet seksuel orientering til at formulere et mere generelt argument om, hvordan man ved at orientere sig anderledes og være kritisk over for normaliteten kan få øje på andre aspekter af verden – og også i den

akademiske praksis. Jeg er inspireret af denne forståelse af det queer som en orientering i verden. Men modsat Sara Ahmeds filosofiske arbejde er min egen forståelse også opstået ved at tilbringe tid med mennesker, som gennem kunst og aktivisme forsøger at skabe rum til forhandling af dominerende normer i en jordansk kontekst. Rum til kreativt at lege med hverdagens potentialer for forandring og til at kritisere bestemte dele af samfundet. Det er en praksis og væren i verden, der også rummer visse risici i forhold til det omgivende samfund, fordi den udfordrer etablerede normer og derfor ofte må arbejde med subtile udtryk. Med de ord vil jeg nu give nogle eksempler på, hvordan jeg mener, at en queer antropologi kan se ud. Vi starter i det travle *Downtown* Amman.

I Downtown Amman

Og således befinder vi os nu i Amman, som er hovedstaden i Jordan. Amman er en hektisk og pulserende millionby, men det er også en by, hvor man i nogle nabolag kan finde en næsten landsbyagtig stemning. Folk holder øje med hinanden og kender hinanden – på godt og ondt – og hvis man stikker ud, bliver der lagt mærke til det. Vi befinder os i *Wasat al-balad*, også kaldet *Downtown*, som er byens gamle centrum. I *Downtown* ligger markedspladsen, *souqen*. Her navigerer man ofte svedende rundt tæt mellem hinanden: Mellem de mandlige sælgere, der højt og humoristisk råber om kap om dagens tilbud på løg, tomater og auberginer, og mellem drenge, som ikke ser ud til at være meget mere end ti år gamle, der skubber rundt på indkøbsvogne for markedets handlende. Det er også en by med en voksende kunst- og aktivismescene blandt unge jordanere, som er kritiske over for en række samfundsnormer og leger med grænserne for, hvad det er muligt at gøre og udtrykke. Og et sted, hvor antropologer som mig selv bruger tid på at studere dette fænomen. Vi skal nu vende os mod sammenhængen mellem byens pulserende hverdagsliv og de unges kunstneriske engagement og se nærmere på et tæppe, der hænger midt i byens travlhed.

Tæppernes bløde, intime potentiale

Et særligt sted i *souqen* hænger metervis af tæpper. Det er dem, vi skal kigge nærmere på, og dem, som jeg vil forsøge at queere vores blik på ved at beskrive, hvordan jeg har set deres betydning og brug transformere sig gennem kunsten. Der er en bestemt slags tæppe, som kan findes overalt i *Downtown* Amman. De hænger der i *souqen*. Jeg går langs butikkerne med en jordansk ven. Vi sænker farten og stopper så op. Vi rører ved den tunge, syntetiske overflade. Tæpperne hænger fra loftet i butikken, og man kan således se både deres længde og mønster i fuld størrelse. De er dekoreret med forskellige mønstre og figurer, lige fra kattekillinger til spraglede blomstermønstre. Hvis man bor i eller besøger ét af de utallige dårligt isolerede hjem i byen, kan man næsten være

Kalligrafiske udtryk på et mur i Jabal Amman. Foto: Forfatteren.

sikker på, at der findes præcist sådan et tæppe i et skab eller på en seng et sted. Tæpperne er da også ganske nødvendige, når Amman fra den ene dag til den anden blæses igennem af en iskold nattevind, eller når byens bygninger føles gennemvåde og klamme efter et voldsomt vinterregnskyl. Forestil dig følelsen af den syntetiske tyngde, der både omfavner én og holder én nede, når man lægger tæppet over sig i en ellers kølig seng. Jeg kender selv tæppet, fordi det har været til stede i alle de boliger, jeg selv har boet i Amman. Jeg kan næsten mærke tæppet over mig, som jeg står der i *souqen*. Men jeg bemærker også tæppet af en anden grund, som er den, der gør, at mit blik på tæppet bliver queer: altså karakteriseret af en overflod af potentiale og muligheder for forandring, som jeg nu vil komme ind på. Min orientering mod dette potentiale er således tosidet: på den ene side at beskrive bestemte forhold i verden, og på den anden aktivt at skrive potentialer for forandring frem.

Fra sengen til gaden

Som nævnt er tæpperne stort set allemandseje i Amman, fordi de varmer senge og sofaer på kolde vinteraftener rundt omkring i byens huse og lejligheder. Derfor har mange i byen også et eller andet forhold til dem. Men tæpperne kan for mig også have en ganske anden betydning, ligesom de har det for mange andre, som har stiftet bekendtskab med den jordansk-fødte designer og kunstner Fadi Zumots tøjkollektion *Hram* fra 2018. *Hram* er

“ Værkerne dokumenterer ikke blot kvindernes forestillinger om en anden virkelighed, men er aktivt med til at skabe nye betydninger og virkeligheder omkring deres fortællinger.

navnet på det bløde tæppe. De tykke tæpper, som er indkøbt hos de venlige handelsmænd i *souqen*, har Fadi Zumot forvandlet til oversize jakker, bukser og kjoler med lange ærmer og gulvlange snit, alle med blomstermønstre i flere farver. Der er også trøjer med påsyet *fluff*, som indhyller kroppen i den bløde, tunge kvalitet, som tæpperne har. Som man på én gang kan gemme sig bag og som samtidig får én til at fylde langt mere. Der opstår således en transformation i mødet mellem tæppets afslappede, men i denne sammenhæng uventede materialitet, og kunstnerens ønske om at skabe en intim fortælling ved hjælp af elegante figurer. En fortælling om kroppen, om romantik, om søvnens intime rum, og om det private versus den offentlige sfære. Om at tage det private med ud i det offentlige rum og undersøge det gennem denne bevægelse. Fadi Zumots designs er kendt for at undersøge kroppens foranderlige udtryk blandt andet i forhold til køn. Ikke mindst konfronter han kønsstereotyper og arbejder med flydende forståelser af køn. Noget som ikke er gået ubemærket hen. Kollektionen har både været vist og solgt i Amman og trækker således det velkendte hverdagsmateriale ind i en modeverden, som ofte ellers er forbeholdt de få.

Kunstnerens øje for det mulige

På mange måder er det selvsagt kunstneren bag, der gør det muligt at se tæppernes bløde intimitet i et andet lys. Men det at beskrive dette potentiale er også et antropologisk projekt i den forstand, at vi her får øje på det queer potentiale i selv de mest ordinære objekter og situationer, når mennesker interagerer kreativt med dem. Det queer er således både en helt integreret del af det, der omgiver os som mennesker, men samtidig også at forstå som et kritisk engagement med den omgivende verden, som har med kropslighed og køn at gøre. Min egen sansende krop bliver også anderledes, når jeg opholder mig i Amman og har min hverdag der. Jeg fyldes af Ammans udstødningssasser og jasmindufte. Af den hektiske *souq* og af byens streetart og kunstneres ideer og drømme. Kroppen bliver som en svamp for disse omgivelser påvirkning og queeres af og med dens mange forskellige potentialer. Potentialer, som måske aldrig materialiserer sig i det “større” politiske eller historiske billede, men som ikke desto mindre har en helt afgørende betydning for menneskers levede liv og for deres kropslige erfaringer af, hvordan der kan blive plads til dem i verden. Plads til deres kroppe og måder at orientere sig på. Ligesom Zumots ønske om at skabe tøjkollektioner, der undersøger kroppens foranderlighed.

Vi skal nu se videre på det kritiske og kreative potentiale, som er til stede i hverdagslivet i Amman, hvis man da orienterer sig mod det. Vi skal se på vægmalerier, som ligeledes tager hverdagsobjekter og udtryk og reorienterer deres betydning ved hjælp af en række kvinders fortællinger og drømme. Værkerne har det til fælles med *Hram*, at de engagerer sig i historier af en intim karakter og forvandler dem til et kritisk og også æstetisk smukt engagement med byrummet.

Vægmaleriernes fortællinger

En række vægmalerier pryder Ammans gader og stræder. Et af dem befinder sig ikke mange hundrede meter fra Downtown Amman, hvor vi tidligere befandt os ved tæpperne. Kunstnerne bag malerierne er Dalal Mitwally og Ahoo Maher, og værkerne, som er fra 2022, har fællestitlen *Imagined Spaces*, Forestillede Rum. Vægmalerierne og små brudstykker af interviewcitatater på arabisk indtager synlige pladser i forskellige nabolag i byrummet. De får folk til at kigge op i deres hverdagsliv og inviterer til nysgerrigt at undre sig over dem. På overfladen viser malerierne smukke, fredelige scener af intim karakter. For eksempel et rum i en blød sofa, arabisk kaffe på et sofabord, og en rolig, blå himmel med bløde skyer i baggrunden. Den første gang jeg gik forbi et af dem i Amman, blev jeg suget ind i maleriets fredfyldte scene. Næsten som om jeg selv var i rummet, også selvom det var en travl dag på en gade fyldt af biler og mennesker.

For den som opsøger mere viden om baggrunden for de smukke vægmalerier, er der en særlig historie bag. Jeg har fulgt særligt Mitwally i en årække og kender derfor også historien bag malerierne. De smukke malerier visualiserer interview foretaget med kvinder, som skjuler sig i anonymitet i Jordan på grund af vold eller trusler i familien. Det er scener, som bygger på kvindernes egne fortællinger om rum i deres drømmehus. I et liv, som det nuværende Jordan ikke er i stand til at tilbyde dem. Ved at visualisere disse fortællinger i det offentlige rum tager Mitwally og Maher de intime beskrivelser, som er givet af kvinder, der ikke længere tør opholde sig i det offentlige rum og sætter dem tilbage i de gader og områder, som de nu gemmer sig for, med undtagelse af ét maleri af et soveværelse, som kunstnerne ikke kunne male offentligt og i stedet måtte male på indersiden af en forladt bygning. Værkerne dokumenterer ikke blot kvindernes forestillinger om en anden virkelighed, men er aktivt med til at skabe nye betydninger og virkeligheder omkring deres fortællinger. Det gør kunstnerne ved at skabe smukke malerier af hjemlige kontekster, der i Jordan ofte associeres med kvindens verden, og introducere dem i det offentlige rum, som ofte karakteriseres som mandens domæne. Det er værker, som med undtagelse af maleriet af soveværelset er tilgængelige for alle, der færdes i gaderne, og som subversivt rummer langt større, kritiske og mere komplekse fortællinger, end man måske kunne tro ved første øjekast. Drømmende fortællinger om en verden, hvor der er plads til, at voldsudsatte kvinder ikke længere skal gemme sig.

Af kunsteren Dalal Mitwally og Ahoo Mahers fra deres værk *Living Room* fra 2022. Foto: Dalal Mitwally.

At dvæle ved det forunderlige – og lade sig forandre

Tæpperne hænger altså der i *Downtown Amman* med potentialet til at blive del af en tøjkollektion, der omhandler intimitet og nærhed og udtrykker en kritik af maskuline og feminine kategoriseringer af kroppen i det private og det offentlige rum. Vægmalierne og den skønhed, de tilføjer byrummets ellers beige vægge, fortæller historier om kvinder, der har været nødt til at gemme sig på grund af samfundets kønsnormer og den kønnede vold, der bliver begået imod dem. Alt sammen er en del af byen Amman, og alt sammen er en del af historien om den summende millionby, der på mange måder er et kludetæppe af udtryk og erfaringer. Et antropologisk fokus på det

queer giver mulighed for at dvæle i disse historier uden nødvendigvis at ville pege på, at de er tegn på en politisk eller social forandring på en stor skala og uden heller at delegere disse fortællinger og oplevelser til marginerne i et konservativt samfund. Måske kan man sige, at en queer antropologi snarere bevæger sig et sted midt imellem. Således giver den mulighed for at beskrive menneskers forsøg på at skabe rum for en anden virkelighed, end den de er en del af. Ikke som et fuldstændigt brud med hverdagen og dens normer, men netop som et kreativt og queer engagement med den. Som jeg har beskrevet, har antropologien et særligt konstruktivt udgangspunkt for at beskæftige sig med det queer, fordi antropologer interesserer sig for det levede liv og derfor også har øje for det, der ikke nødvendigvis passer ind i dominerende samfundsfortællinger eller identitetskategorier.

Den queer-teoretiske inspiration i antropologisk forskning har været særdeles vigtig i mit virke. Ikke mindst i et forsøg på at undgå at marginalisere anderledes rum i en mere dominerende fortælling om samfundet. Men mit fokus på queer tænkning kommer i særdeleshed også af at have opholdt mig i Amman sammen med kunstnere og aktivister, som arbejder med krop, køn og seksualitet – både deres egen og andres. Deres særlige orientering mod den verden de er en del af. Og mod det i den, de gerne vil ændre på har åbnet for, at jeg også kunne reflektere over min egen praksis og orientering som præget af en grad af queerness som for eksempel ved at stoppe op ved tæpper og vægmalerier og se på alt det, de kan fortælle os om både hverdagen og om potentialet for forandring. For hvis tæppet kan gennemgå en sådan forvandling, hvad kan så ellers? Ved at orientere os mod hverdagens mulighedspotentiale får vi blik for, hvordan kropslighed og kønsnormer ligesom alt andet er foranderlige og kan forandres – også i det små. På den måde handler også dette queer-antropologiske essay ikke blot om, *hvem* eller *hvad* vi studerer, men lige så meget om *hvordan* vi orienterer os i verden.

Forslag til videre læsning

Ahmed, Sara. *Queer Phenomenology: Orientations, Objects, Others*. Duke University Press. Durham 2006.

Weiss, Margot (red.). *Unsettling Queer Anthropology: Foundations, Reorientations, and Departures*. Duke University Press. Durham 2024.

2022 Odgaard, Marie. Queering 'ayb in the urban context of Amman. Cecilie Eriksen and Nora Hämmäläinen (eds): *New Perspectives on Moral Change: Anthropologists and Philosophers Engage Transformations of Life Worlds*. Berghahn books.

Om forfatteren

Marie Rask Bjerre Odgaard er postdocstipendiat ved University of Toronto og finansieret af et internationaliseringslegat fra Carlsbergfondet. Maries forskningsinteresser omfatter etik, kunst, aktivisme, queerness, leg og Mellemøsten, i særdeleshed Jordan. Essayet her er dedikeret til Dalal og Fadi.